

Posudek vedoucího práce

Vašáková, Šárka, *Přepínání jazykových kódů u Brňanů*. Praha: UK FHS, 2017, 108 stran včetně příloh.

Šárka Vašáková si jako téma své diplomové práce zvolila brněnský hantec, tedy specifickou hovorovou varietu češtiny, jež je jedním ze symbolů identity jihomoravské metropole. Výzkumným polem a hlavním předmětem zájmu autorky je přepínání jazykových kódů mezi uživateli, kteří vedle obecné češtiny aktivně používají i brněnský hantec. V Úvodu své diplomové práce se autorka trochu pateticky vyznává z lásky ke svému rodnému městu a vesnické jihomoravské krajině, kterou věnovala svou předcházející kvalifikační (bakalářskou) práci.

Poměrně solidně je zpracována úvodní historická kapitola, která není pouze shrnutím vývoje hantecu od přelomu 19. a 20. století, kdy se rodil v prostředí chudších velkoměstských vrstev. V souladu s prací Leoše Šatavy jej autorka považuje za specifickou varietu češtiny, ale především za sociolekt, neboť jeho užívání bylo od počátku spojeno s konkrétní sociální (dělnickou) skupinou. Kořeny hantecu nejspíš najdeme v konkrétním brněnském mikroprostředí (Plotní ulice, odtud skupina obyvatel nazývaná jako *plotňáci*). Vašáková v této části nezůstává jen u historického přehledu a výčtu událostí spojených se vznikem hantecu, ale snaží se rozklíčovat jeho vznikání v širším sociokulturním a socioekonomickém prostředí, přičemž se opírá především o bourdieuovské vysvětlení sociálního prostoru, který má vliv na rozhodování o našem jednání. Hantec je tak nutně spojen s existencí sociálních tříd vyskytujících se v uzavřených částech brněnské společnosti. Druhým, snad ještě důležitějším faktorem vedoucím k vytvoření specifického sociolektu, bylo výrazné multietnické složení Brna v prvních desetiletích 20. století.

Málo pozornosti je ovšem věnováno příčinám postupného nebo spíše poměrně rychlého úpadku hantecu v meziválečném období. V této fázi je práce jakoby přerušena, nedotažena, autorka nepředkládá svou hypotézu toho, proč se najednou tato mluva vytrácí. Začíná opět až někdy na přelomu 50. a 60. let, kdy začal být hantec revitalizován a později opět uveden na scénu populárními osobnostmi spojenými s kulturním životem Brna, jako byli Franta Kocourek a především Miroslav Donutil, který z hantecu po svém odchodu do pražského Národního divadla udělal doslova celonárodní komoditu, když ho začal propagovat v rámci svých one man show vystoupeních.

Ve třetí kapitole (s. 20-34) představuje autorka výzkumné metody a naznačuje teoretické přístupy, s nimiž během svého terénního výzkumu pracovala. Ty pak ale podrobněji rozvádí až v následující části. Jednou z nich je Geertzova interpretativní antropologie, která je pro autorku základem pro porozumění významu a lokálním formám dané kultury (snaha o emický pohled zkoumané problematiky). Jestliže je Geertzův přístup a to, jak jej pak chce autorka v empirické části využít, shrnut relativně výstižně, nedá se totéž říci o využití lingvisticko antropologického přístupu. Kratičký odkaz na Hymese a to, čemu se lingvistická antropologie na rozdíl od (obecné) lingvistiky věnuje (s. 23) považují za zbytečný. K vlastnímu výzkumu pak byly využity především účast a pozorování na jazykových interakcích současných mluvčích hantecu, nestrukturované rozhovory a dotazníky o jejichž smyslu v rámci etnografického výzkumu nicméně autorka polemizuje (ty s ohledem na jejich sporé využití až v samotném závěru práce, s. 84-85, lze považovat za zbytečné). Vašáková si uvědomuje své do jisté míry insiderské

postavení v terénu, často se na něj odvolává a celkem sebekriticky upozorňuje na možné zkreslení závěrů, k nimž dospěla.

Pro empirickou část zvolila dvě hlavní výzkumné otázky: 1. do jaké míry je hantec přirozeným prostředkem jazykové komunikace? 2. Jak se proměňovalo používání hantecu v čase? Do páté až sedmé kapitoly (s. 44-85), které lze považovat pro diplomovou práci za klíčové, projektuje autorka výsledky svého terénního bádání. Na základě četných plánovaných i nahodilých účastí na setkáních s uživateli hantecu autorka vytýčila určitou typologii mluvčích. První skupina je označována jako *nositelé tradice*, což by mělo být jakési „tvrdé“ jádro, pro něž je hantec přirozeným dorozumívacím prostředkem (s. 48), avšak i oni, jak autorka naznačuje, se nedokážou vyvarovat přepínání do kódu obecné češtiny. Zdá se, nebo je přinejmenším možné, že v případě této skupiny je snad namístě mluvit o tendenci k *vernakulárnosti*, tj. převahy lokálního lidového jazyka před jinými jazykovými varietami (např. obecnou češtinou apod.). Druhá skupina, autorkou označená jako *intelektuálové*, usilují o institucionalizaci hantecu, tj. o jeho postupné začlenění do lokálního edukativního systému tak, jak je příznačné pro revitalizační snahy u řady jazyků, které stály na samé hraně ohrožení (velštiny, sámštiny, maorštiny, dvou variet lužické srbštiny atd.). Otázkou je, do jaké míry je relevantní autorčino tvrzení, že pro jedince z této skupiny není používání hantecu nejspíš přirozeným komunikačním prostředkem. Poslední skupinu nazývá autorka *mladou generací*, kterou na jedné straně můžeme považovat za naději pro další rozšiřování hantecu, na druhé straně nicméně za nejvíce disperzní, heterogenní a tudíž vůči rezistenci majoritního jazykového úzu za nejzranitelnější.

Celkově vzato asi největším přínosem předkládané diplomové práce je schopnost autorky využít maximálně svou (semi)insiderskou pozicionalitu. To, že jí příslušníci jednotlivých skupin přijímali mezi sebe, aby mohla bezproblémově provádět svůj terénní výzkum, nebývá vždy samozřejmostí. V tomto se tedy Šárka Vašáková osvědčila. Na druhé straně práce vykazuje řadu slabin. Vedle často lidového až jaderného vyjadřování, kterého by se měla autorka v takovémto typu práce vyvarovat, je to nedostatečný teoretický přesah do empirických částí. Netvrdím, že se tam nevyskytuje vůbec, ale řada tezí, které jsou sice zajímavé, nicméně vyznívají nepřesvědčivě, deskriptivně, nejsou-li konfrontovány a analyzovány s předcházejícími výzkumy této tematiky. Jako problematický se pak může jevit fakt, že rozhovory nebyly nahrávány (byť kvůli nesouhlasu respondentů), přesto jednotlivé výpovědní sekvence jsou psány v přímé řeči, což pak působí, jako by byly přesně zaznamenávány. To ale nejspíš nebylo možné, i kdyby byl záznam pořízen bezprostředně po rozhovoru nebo jazykových interakcích.

Pokud by se autorka dokázala vyvarovat těchto a jiných nedostatků, mohla být diplomová práce velmi kvalitní sociolingvistickou sondou na stále živou problematiku brněnskou hantece. Takto nemohu navrhnout lepší hodnocení než ***dobře***.

V Květnici, 9. 9. 2017.

Marek Halbich, Ph.D.